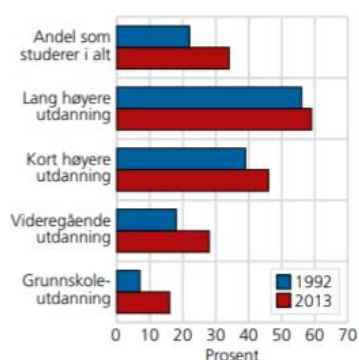

SOS 1000 v 18. Sensurveiledning.

Oppgave 1a: Ulikheter i høyere utdanning.

Figuren viser andelen av ungdom som er i høyere utdanning, gruppert etter foreldrenes utdanningsnivå. Forklar hva figuren viser, og drøft mulige årsaker til dette. Bruk relevant sosiologisk teori.

Figur 4. Andel av befolkningen 19-24 år som er i høyere utdanning, etter foreldrenes utdanningsnivå

Kilde: Utdanningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Figuren viser en tydelig sammenheng mellom foreldres utdanningsnivå og barns tilbøyelighet til å ta høyere utdanning. Den viser også en generell økning i andelen som tar høyere utdanning.

Mest nærliggende teori er Boudons tre teorier om årsaker til at de som vokser opp i ulike sosiale lag har ulikt utgangspunkt og kanskje også vurderer utdanning ulikt:

Verditeorien: Utdanning tillegges ulik betydning i ulike sosiale lag, og dette avspeiles i sosialiseringen, og dermed også i motivasjon for utdanning.

Kulturteorien: Prestasjonsforskjeller mellom barn fra ulike sosiale lag pga "kulturell deprivasjon" som gir lavere prestasjonsmotivasjon i lavstatusgrupper. Ulikheter i kulturell kapital gir ulike forutsetninger for å lykkes. Generelt er det jo slik at det er en sammenheng mellom foreldres utdanning/sosioøkonomiske posisjon og skoleprestasjoner.

Sosial posisjons-teorien: utdanningsvalg som rasjonelle beslutninger. Utdanning medfører ulike kostnader og belønninger for ungdom fra ulike sosiale lag. Utdanning kan medføre økonomisk belastning. Ulikheter i kunnskap om arbeidsmarkedene og de mulighetene utdanning gir. utfordringer ved at høyere utdanning kan gi opphav til status-skifter og klassereiser.

Det er rimelig å utdype om betydningen av *kulturell kapital* (Bourdieu) og hvordan kulturelle ulikheter gjør at barn med ulik sosioøkonomisk bakgrunn har ulik sjanse til å lykkes i skolesystemet. Her hører også med å peke på at utdanningssystemet ofte avspeiler den velutdannede middelklassens verdier og væremåter.

Det er også relevant å trekke inn Bernsteins teori om *utvidet og begrenset språkkode*.

En kan også nevne betydningen av *sosial kapital*, særlig i form av rollemodeller og tilgang til informasjon.

En kan også se dette i forhold til sosial mobilitet og peke på at utdanningssystemet tenderer til å reproducere sosiale ulikheter.

Oppgave 1b

Årsaker til kriminalitet

Statistisk sentralbyrå gjennomførte i 2017 en analyse av registrert kriminalitet blant innvandrere og barn av innvandrere. Her kan vi blant annet lese følgende:

«Vi baserer oss på tall for personer som var minst 15 år gamle og bosatt per 1.1.2010. Denne analysen viser at det er en høyere andel gjerningspersoner blant innvandrere sammenlignet med den øvrige befolkningen, og en enda høyere andel blant norskfødte med innvandrerforeldre. Overrepresentasjonen sammenlignet med øvrig befolkning er særlig stor for familieinnvandrere og flyktninger, samt for personer fra Afrika. For personer fra Asia er bildet delt; Asia totalt sett, samt noen enkeltland er overrepresenterte, mens andre enkeltland er underrepresenterte. Personer med bakgrunn fra Vest-Europa og Nord-Amerika, samt utdanningsinnvandrere, er også underrepresentert.»

Ta utgangspunkt i teorier om kriminalitet og annen relevant sosiologisk teori og drøft mulige årsaker til at enkelte innvandrergrupper og ungdom fra disse gruppene er overrepresentert i kriminalitetsstatistikken, mens situasjonen er motsatt for andre innvandrergrupper.

Her er det relevant å presentere viktige teorier om årsaker til kriminalitet:

Fremmedgjøringsteori: Fremmedgjøring kan gi opphav til opplevelse av meningsløshet, normløshet eller urettferdighet. Dette kan utløse kriminalitet og selvdestruktiv atferd.

Anomiteori/stressteori (Mertons teori): Anomi skapes av manglende samsvar mellom samfunnets verdier (penger, materiell velstand) og legale muligheter for å oppnå slike goder (utdanning, hardt arbeid). Vinningskriminalitet kan da være en løsning.

Situasjonell drift - avvik betinget av ytre omstendigheter og livssituasjon, som fattigdom, oppvekstmiljø, rus og vold

Differensiell assosiering – eller teorien om «dårlige kamerater». Dvs at en trekkes med i kriminell atferd fordi en er sammen med noen som allerede er aktive kriminelle.

Sosial oppløsning og gjengdanning, som er fenomener som særlig opptrer blant utsatte grupper og i sosialt belastede områder. Typiske trekk ved slike gjenger er problemer og konflikter i forhold til samfunnet omkring, "ekstremmaskuline" idealer med vekt på fysisk styrke og aggressivitet, spenningssøking, og vektlegging av ære og respekt (særlig i en del etniske minoriteter)

Det kan også være relevant å trekke inn temaer som stemping, primæravvik og sekundæravvik.

Disse teoriene bør så drøftes i forhold til situasjonen for en del innvandrergrupper og de forholdene de lever under, herunder fattigdom og trangboddhet. Det er også relevant å trekke inn utfordringer knyttet til å tilhøre etniske minoriteter, mulig diskriminering, og problemer i skole og på arbeidsmarkedet. Kulturelle forskjeller kan også være et tema.

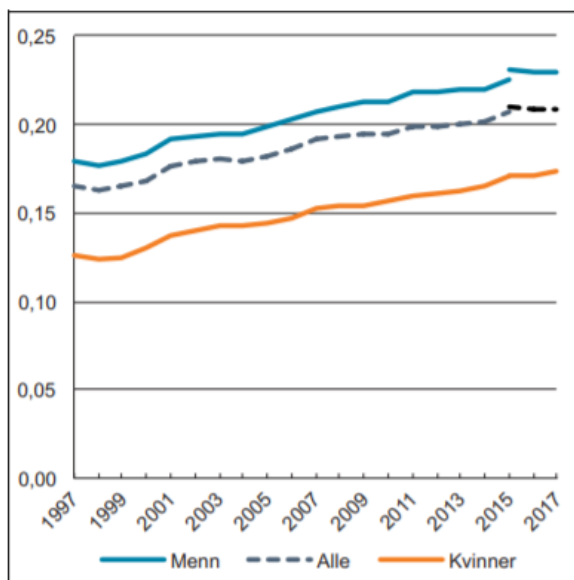
Noen innvandrere kan også ha med seg traumatiske opplevelser fra tidligere hjemland.

Det kan også være relevant å stille spørsmål ved om mennesker med annen etnisk opprinnelse er mer i politiets søkelys enn dem som er av europeisk herkomst, og derfor også hyppigere blir pågrepet.

Oppgave 2a.

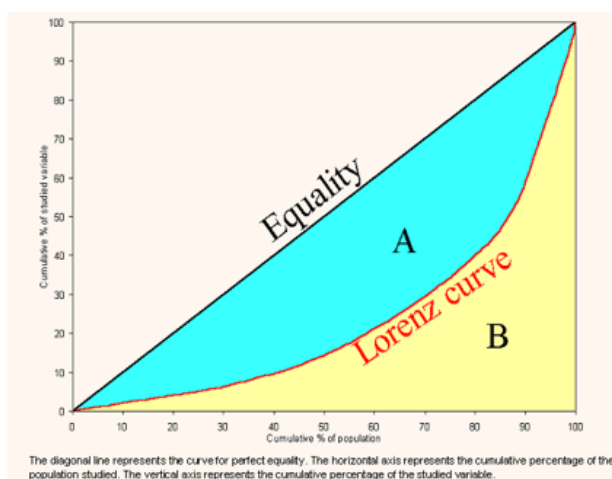
Fremstilling av ulikhet.

Forklar først hva en Ginikoeffisient (Ginindeks) er og hvordan den beregnes. Forklar deretter hva figuren viser. (Se bort fra bruddet i linjene for 2015)

Figur 2.7 Utviklingen i Gini-koeffisienten for lønnstakere 1997–2017

Ginikoeffisienten er et mål for ulikhet i fordeling, vanligvis brukt i forhold til lønn eller formue. Den beregnes som vist i denne figuren:

Langs den horisontale akse plasseres alle lønnstakere, rangert fra de som får minst til de som får mest. Langs den vertikale akse avmerkes samlet andel av lønnsmassen for hver gruppering: laveste tiendedels totale lønn, laveste to tiendedels andel, osv. Da fremkommer en Lorenzkurve. Hvis alle tjener like mye, følger kurven diagonalen. Hvis en person har all inntekt, følger kurven aksene. Giniverdien er arealet A x 2. Dvs. full likhet gir verdien 0, absolutt ulikhet gir verdien 1.

Figur 2.7 viser at giniverdien for norske lønnstakere har økt noe i tidsperioden 1997-2017. Den viser også at lønnsulikhetene er noe større blant menn enn blant kvinner.

Oppgave 2b:

Makt

Definér begrepene makt og autoritet. Gjør deretter rede for ulike former for makt og maktgrunnlag, og for ulike former for autoritet.

To vanlige definisjoner:

Max Weber: en persons evne til å kontrollere en annen persons atferd, også mot dennes vilje

Robert A. Dahl: A har makt over B i den grad han kan få B til å gjøre noe han ellers ikke ville ha gjort

Tre hovedformer for makt:

Makt over andre

Makt til å påvirke beslutninger

Autonomi – makt over seg selv

Ulike former for maktgrunnlag:

Tvangsmakt – fysisk styrke etc

Kulturell makt – språklig, normativ, modellmakt

Kontroll over goder, f.eks. i arbeidslivet

Posisjonsmakt – strukturell makt, f.eks. over/underordning

Autoritet = legitim makt, makt som er akseptert som rettmessig

Max Weber – tre hovedformer for legitim autoritet: tradisjonell autoritet, karismatisk autoritet, rasjonell-legal autoritet

Oppgave 2c:

Økonomi

I boka «Mennesker og samfunn» kan vi lese følgende (s 436): «I samfunn av vår type praktiseres en form for blandingsøkonomi, der staten spiller en viktig rolle. De sentrale begrunnelsene for blandingsøkonomien ligger i fire utfordringer i markedsøkonomiske systemer».

Forklar hva som menes med markedsøkonomi og blandingsøkonomi. Gjør deretter kort rede for de utfordringene som er omtalt i sitatet ovenfor.

Hovedkjennetegn ved en markedsøkonomi: fri vareflyt, frie konsumenter og produsenter, priser bestemt av tilbud og etterspørsel. Markedsøkonomi opereres av private aktører/bedrifter. I en «ren» form, opererer markedet helt fritt og uten noen form for statlig styring. I praksis vil staten alltid spille en større eller mindre rolle, gjennom lovgivning og kontroll. I en blandingsøkonomi har staten en aktiv rolle, ikke bare som regulator, men også som økonomisk aktør, f.eks. ved offentlig eide bedrifter. Staten tar da også en rolle ved å omfordele goder gjennom skattlegging og overføringsordninger.

Fire viktige utfordringer i markedsøkonomien:

- Markedsimperfeksjoner som undergraver markedsmekanismene: monopoler, oligopoler
- Det ubønhørlige markedet: utnytting av ansatte og kunder
- Ivaretagelse av samfunnsoppgaver og tilbud til folk med liten betalingsevne (helse, undervisning)
- Økonomisk fordeling, dvs å sikre at alle mennesker har en rimelig levestandard

Oppgave 2d:

Gruppeorientering

Gjør rede for begrepene inngruppe, utgruppe og fiktivt sosialt press. Gi eksempler på sosiale fenomener der vi som sosiologer kan ha nytte av disse begrepene.

Inngruppe: gruppe med høy grad av identifikasjon, «oss», opplever seg som spesielle

Ekstrem inngruppe: lukket samfunn», særlig sterk binding til normer og verdier, intern sosial kontroll, opptak av nye medlemmer ofte knyttet til prøveperiode og ritualer

Utgruppe: «de andre», kategori eller annen gruppe som oppfattes som fiendtlige eller mindreverdige.

Fiktivt sosialt press, eller majoritetsmisforståelse: Når vi tror at vi tilhører en minoritet, mens vi i virkeligheten tilhører majoriteten. Vi tror vi er avvikende, men er "normale". Dette er et fenomen som særlig er påvist blant ungdom, og kan oppleves som konformitetspress.

Oppgave 2e:

Kulturelt etterslep (cultural lag)

Forklar begrepet kulturelt etterslep. Illustrer med ett eller flere aktuelle eksempler.

Kulturelt etterslep: Når handlingsmuligheter endres raskere enn kulturen (kunnskap, verdier, normer) knyttet til disse handlingsmulighetene. Begrepet er særlig relevant i forhold til nye teknologier og at det tar tid før det er utviklet generelle kulturelle normer knyttet til bruken av disse teknologiene. Erfaring og kunnskapsutvikling er sentralt her.